

Gjordes intervju med Elis Karlsson, Fridhem av Kyrkoherde David Nordius, Håtuna 1961 (144)

Pärm i4:7 Katalog: Intervjuer/Gudrun 2008 (ukf12/9)

Elis Karlsson var född 1895 och dog 1978. Han drev jordbruk i Kålsta och var i 35 år kyrkvärd i Håtuna kyrka. Dottern Lillemor Sundell bor nu i Kålsta. Sonen med samma namn bor i Fridhem.

Elis berättar om Frans Gustaf Sjögren, som var född 1829, att han 1920 flyttade från Fågelsången till Skokloster, där han dog ett år senare. Han var född i Gran vid Nyckelby. Han bodde i sin gamla koja i Fågelsången, med öppen spis som var två stenar hög och där takhöjden var 1.80 meter. Golvet var till största delen jordgolv med några plankstumpar här och där.

När Elis var ung gick han till Sjögren ibland, som då gärna berättade om gamla tider, t ex om Kulmaja som bodde i en jordkula i skogen. Fågelsången var ungefär 2 tunnland. Han hade ko och gris och katt. Han hade en hushållerska för hustrun hade dött för 40 år sedan. Men när hon blev sjuk och flyttade till en dotter i Häggeby, blev Gubben ensam. Han var nöjd ändå och tyckte alltid att han hade det bra. Han hade inget arbete utan hjälpte till vid tröskning och liknande.

Sjögren berättade att han under nödåren tjänade i Apalle för bara maten. Folk dog av svält och låg i dikena. Sen var han körkarl i Nyckelby och körde stadsresa till Stockholm två gånger i veckan med parhästar. Det var inte ovanligt att de anställda fick stryk av Inspektorn. En man som blev uppkallad och fick sig en omgång, försvann från gården och när man så småningom saknade Inspektorn, hittade man honom ihjälslagen bakom kontoret.

Sjögren hade bott i Håtuna i 40 år och tidigare varit torpare i Salgärde, som hörde under Håtunaholm och låg vid runstenen i backen vid Håtuna kyrka. Där låg både Stora och Lilla Salgärde. Nu hör Lilla Salgärde till Skällsta och Stora Salgärde till Markeby. Vid en stockholmsresa som han skulle göra för gården, började det regna och han blev våt om fötterna. Sedan frös det och han kunde inte dra av sig stövlarna, utan hade dem på i tre dygn tills han kom hem igen. När man skar upp stövlarna satt tårna kvar i strumporna. Hans fötter var sedan som hovarna på en häst.

Gamla Fru Hedin född Andersson hade Råby och hennes släkt hade haft Råby i århundraden. Hennes man kom från Haga och köpte Norränge i början av 1900-talet.

Fågelsången tog Sjögren emot efter sin svärfar. Det ligger på Allmänningen och han hade väl någon slags odlingsrätt, som han gjorde några dagsverken för. Sonen sålde husen till Allmänningen när Sjögren dog. Där var några små åkrar och lämningar efter tre jordkulor, där Kulmaja hade bott i en. Senare fick hon ett hus på 4 kvadratmeter. Kulorna var uppbyggda på en stensockel och jord ovanpå. Där fanns ingen möjlighet att elda, men de som bodde där gick omkring och tiggde och sov väl över i lador och ibland i fattigstugan. Elis minns när Kulmaja kom till Kålsta en julafton och blev bjuden på mat och en sup. Då sa hon: - Di säger de ä rart i himmelriket, men så här rart kan det väl inte vara.

Sjögren hade det fattigaste man kunde tänka. Han hade halm i soffan som han låg i och ett par fällar. När Sjögren var död köpte soldaten hela möblemanget för 1 krona och hade till ved.

Han fick lite mat när han arbetade. Annars kokade han några potatisar och gick i handelsbodarna och fick lite härsken strömming och annat överblivet.

1916 på vintern höll han på att dö Han hade ett kylsår på benet, som blödde så fort han försökte gå upp. En kväll gick Elis pappa dit för han hade inte sett gubben på ett tag. Då hade vattnet frusit och han hade inte haft eld i spisen på flera dagar. När Elis pappa frågade om han ätit något svarade han:- Ja, om jag hade något så. Så Elis syster gick dit med mat. Moster i Sandberget, Elis morbrors fru hjälpte honom med såret och såg till honom. När han var i Kålsta och tröskade skulle han alltid ha en halmkärve med sig hem. Han satt kvar hela kvällarna och pratade, men vid niotiden tog han sin lykta och gick hem och gav kon. Sen var han tillbaks klockan 6 på morgonen.

Han låg i spisen och läste för att få ljus. En gång ville han ha ett särskilt nummer av Stockholmstidningen för han hade fått ett av Hållens, men det tog eld, så nu ville han läsa färdigt. Han gjorde åt ett kvarter fotogen om året och så fick han ljus av Kyrkoherden. Han gick ofta i kyrkan. Kyrkoherde Bäckström kom hit 1909 och bjöd in honom på kaffe i prästgården. Men det tyckte han inte om för han ville inte sitta bland jerskapet (herrskalet), så då slutade han gå i kyrkan. Men Elis pappa talade med Bäckström, att han skulle få kaffe i köket och då gick han i kyrkan igen.

Han odlade sin säd och kasta den på den lilla logen och gick till kvarn och malde. Sen kunde han baka bröd i sin bakugn. En gång kom han till Kålsta och ville ha hjälp att göra ren säden, som var full av råttlort. Men när man tog en fläkt och blåste blev Sjögren orolig:- Ha inte bort så mycket gudslån inte. Han ansåg inte det var någon idé att tvätta sig förrän bönderna har slutat tröska.

1911 gick han i skogen och högg. Då råkade han få en grankvist i ögat och måste söka läkarvård i Uppsala. Han var 82 år och gick hela vägen. På sjukhuset opererade man bort hans öga. Han trivdes så bra och alla, både doktorer och flickorna var så galanta, men det var värst med det där tvättandet och blaskandet. När han skulle hem igen samlade läkarna och systrarna ihop till resa åt honom. Men när han kom till stationen och hörde vad en biljett kostade, tyckte han att det var för dyrt, så han gick vägen hem också.

Sina sista tre - fyra åren bodde han hos sin son i Skokloster. Sonen hette Rönn och hade varit soldat. Han hade ett litet torp och pappa Sjögren slog höet åt honom, när han var över 90 år När han var 92 år dog han av en blodpropp. Han var född 1829 och var stolt över att vara jämngammal med Oscar II.

Sjögren var stark och senig och lyfte utan vidare 100 kilo. Han hade aldrig ohyra för det var så mycket rök i stugan. Det var kolsvart i stugan. Han hade aldrig innanfönster. Det tyckte han bara var lyx.

Elis pappa var kyrkvård i 35 år i Håtuna. Han bodde i Kålsta där dottern Lillemor Sundell nu bor. Han promenerade till kyrkan varje söndag tillsammans med gamla Hedin., som också var kyrkvård. Signildsbergaran hade ett stall vid stigluckan, annars bands hästarna i ringar i kyrkmuren. Klockarn hade uthus vid stigluckan. Elis farmor gick i gamla skolan för en klockare som hette Pira. Häradshövding Hedin säger att han gick i Kålsta skola. Elis tror att gamla skolan byggdes mellan 1860-1870 och den nya 1911.

Enligt en 1700-tal karta låg prästgården uppe i den s k Prästbacken. Både Bjursta och Salgårde invid kyrkan var torpställen.

Diskussion om det varit Kungsgård i Bjursta, vilket folkskollärarinnan Sara Andrén vill, medan andra vill ha den i Håtunaholm. Elis vet att det finns många grunder i Bjursta och han minns en stenlagd väg. Det finns många lämningar från forna tider. Elis hittade en grav mitt i potatislandet. Han tror den är från yngre järnåldern. Där var ett betsel, en sporre och ett spänne, en metkrok. Han har hittat runstenar både i Nibble och Över Nibble. En gammal gubbe som hette Karlsson har berättat för Elis om en runsten som man tog i Salgårde, foten står kvar där, och förde den till Markeby. Men någon menade att den fick man inte röra. Då lades den med runorna ner i backen vid Markeby. Elis har letat i 25 år efter den stenen. Men med makarna Vallins hjälp hittades den och man lyckades vända stenen och där var runorna. "Runjanne", Professor Jansson från Riksantikvarieämbetet var där och plockade ihop bitarna. Den står på udden vid Markeby vid gamla vägen till kyrkan.

Elis berättar om ett bygge, där hans farfar tagit timmer någonstans, som inte hörs på bandet. Timret användes till ett vindsrum i övervåningen. Men folk som bodde där fick inte sova för täcket drogs av dem och klockan ställdes om och andra oförklarliga saker hände.

Elis berättar, att när han var liten gick en gumma, som hette Lundberg och bodde i en stuga, som kallades Varsomhelst, omkring och klippte mattasor och spolade garn. Barnen tyckte inte om henne utan ställde till hyss för henne. En gång kom en väldig regnskur och eftersom det var hål på taket samlades mycket vatten i pappen. Det hängde som en säck. Då lånade Elis en hattnål av sin syster och stack hål på pappen och gumman fick allt vatten över sig.
Bro den 26 januari 2008 Gudrun Sandén